

LICINIO REFICE

(Uz 15. godišnjicu smrti)

Prošlo je petnaest godina od dana (11. rujna 1954) kad je iznenada umro veliki talijanski svećenik-glazbenik, skladatelj, dirigent, profesor; smrt ga je kao tat otela ljubavi i poštovanju njegovih mnogobrojnih učenika, prijatelja i štovatelja.

U rujnu 1953. godine, pise jedan učenik pokojnog Maestra, našli smo se u Torinu na Euharistijskom kongresu gdje se prikazivala njegova duhovna opera »Margherita da Cortona« u kazalištu Alfieri. Čitav jedan dan proveli smo skupa. Prije podne popeli smo se na brežuljak Superga i razgledali baziliku s njezinim divnim spomenicima i umjetninama. Vruće je želio vidjeti spomen-ploču s imenima igrača nogometnog kluba »Torino« koji su tragično poginuli u avionskoj nesreći, kad se avion s igračima razmrskao o obronke brežuljka Superga. Tu je zastao i promatrao ploču. Čitao je jedno po jedno sva imena. Dok smo zajednički molili, opazih kako mu niz lice suze teku. »Idemo, Maestro«, rekoh mu, »Ne, pričekajte još malo«, odgovori; i ostade nepomičan na mjestu suznim očima uprtim u ploču. Zatim nadoda: »Užasno! U tren oka smrt ih je pokosila!« Bilo je to 12. rujna 1953. godine. Upravo godinu dana iza toga u tren oka i njega smrt iznenada uze s ovoga svijeta.

Prvih dana kolovoza 1954. ukrca se na brod za Brazil, gdje se imala izvesti njegova duhovna opera »Cecilia«, koju je volio više od svih svojih djela. Dok je 11. rujna u Rio de Janeiru dirigirao zadnjom probom — generalkom — s uobičajenom vitalnošću (iako je već bio u sedamdeset i prvoj godini života) i urođenim entuzijazmom oduševljavao soliste, zbor i orkestar, srčani napadaj ga munjevito udari i — pade kao borac na bojnome polju. Dvorana na brzinu bi pretvorena u salu s osvijetljenim mrtvačkim odrom. U džepu su mu našli krunicu i njome mu povezali ruke. Posmrtni ostaci balzamirani i obučeni u svečano svećeničko odijelo bili su izloženi u oratoriju naše Gospe od Slave, gdje su mu posljednju počast iskazale brazilske i talijanske vlasti te narod Rio de Janeira. Prevezli su ga u Italiju i poslije svećanih posmrtnih obreda u bazilici sv. Cecilije u Rimu pokopan je u obiteljskoj grobnici u Patriki. »Marijo, Majko sveta, Franjo, Cecilijo, Margareto, anđele moj čuvaru, duše ko je ste prije mene pošle u nebo dovedite me Bogu. »FAC ME DOMINE, TRANSIRE AD VITAM — AMEN«. Ovim mističnim riječima završava njegova oporuka.

Petnaest godina je prošlo od njegove smrti, ali draga uspomena na njega nije se ugasnula u dušama tolikih i tolikih koji su ga poznavali i imali sreću da budu njegovi učenici i prijatelji, niti je oslabilo poštovanje onih koji su mu se za života divili i voljeli ga.

Rođen je u Patriki (Frosinone) 12. veljače 1883. godine. Već od rane mladosti pokazuje izraziti glazbeni talenat. Filozofiju i teologiju završio je na papinskom kolegiju Leonianu u Anagni, baveći se privatno glazbom. Netom je zaređen za svećenika, 1905. godine, uписао se na Glazbenu akademiju sv. Cecilije u Rimu. Pod vodstvom Boezija, Renzija i Falchija, kao đak izvanrednih sposobnosti, diplomirao je orgulje i kompoziciju 1910. izvršnim uspjehom. Diplomski rad i njegov prvi oratorij »Kananejka« dobila je prvu nagradu akademije sv. Cecilije, i izvedena na školskoj produkciji tj. završnom ispitu, utire mu put u budućnost.

Na početku glazbene djelatnosti postaje profesorom harmonije, instrumentacije, kompozicije i estetike glazbe na upravo otvorenom Papinskom Institutu za crkvenu glazbu u Rimu. Tu je za nepunih četrdeset godina svojim đacima dijelio veliko blago svoje pameti, srca i duše bogodana umjetnika. Još i danas njegovi učenici razasuti po čitavome svijetu (Papinski Institut za crkvenu glazbu u Rimu ima internacionalni značaj) sjećaju se njegovih predavanja, začarani njegovom živom snagom, divili su se njegovoj neiscr-

noj glazbenoj rječitosti i vanrednom pamćenju kojim je napamet citirao čitave stranice gregorijanskih napjeva, stranice i stranice Palestrine, djela velikih polifoničara a osobito Bacha, Beethovena, Wagnera, Verdija i Belinija. Kad je 1950. godine prestao predavati, Pijo XII mu se pismeno zahvalio za njegovu »dugu aktivnost nastavnika i umjetnika, koju je stavio na službu vjeri i Crkvi«.

Punih trideset sedam godina bio je regens chori u bazilici Santa Maria Maggiore a od 1948. »Direttore emerito«. Pjevanje je podigao na zamjernu umjetničku visinu.

Putovati, voziti se u vlak, autu, običi uzduž i poprijeke more i kopno; uspinjati se na planine i uživati u divnim panoramama, opijati se svjetlošću i bojama neizmernih ljepota prirode bilo je njegovo djetinje veselje i neutaživa strast. Tri puta je prešao preko mora u Ameriku, obišao je čitavu Evropu dirigirajući svoje liturgijske skladbe, oratorije, kantate i opere. Godine 1947. sa zborom »Cantori Romani di Musica Sacra« (56 odraslih i 24 dječaka pjevača) dao je preko 100 uspjelih koncerata u SAD, Meksiku i Kanadi. Sa svojim zborom nastupio je i u Zagrebu.

Obaveze dirigenta i profesora, što ih je s izvanrednim samoprijegom i osjećajem odgovornosti vršio, nisu ga nimalo odalečivale od njegova glavnog umjetničkog posla: stvaralačkog rada. Refice je u prvom redu svećenik-skladatelj.

Koliko i koliko imamo njegovih skladbi? Ne postoji getovo nijedan liturgijski tekst koji se pjeva a da ga on nije zaodjeo u svoje glazbeno ruho. Njegova skladateljska plodnost je zaista izuzetna. Sve njegove skladbe od onih širokog i dugog zamaha arhitektonске konstrukcije do najmanjih (kao što je misa za djecu) stilizirane su uvijek s osjećajem dostojanstva, osobnosti i ukusa. Kad bi ga obuzela groznica stvaralačkog rada, dane i noći bi ostao za pisačim stolom, zaboravljajući na hranu i odmor dok ne bi došao do zadnje note.

Još od rane mladosti počinje njegova plodna stvaralačka djelatnost, koja s vremenom raste i razvija se do vrhunskih dostignuća duhovne glazbene umjetnosti. Njegove skladbe možemo svrstati u tri odgovarajuće kategorije: 1. liturgijska glazba, — 2. duhovna vokalno-simfonijska glazba i — 3. duhovna kazališna (operna) glazba.

1. — *Liturgijska glazba.* — Iako je bio skladatelj remek-djela duhovne vokalnoinstrumentalne i kazališne glazbe, Refice nikada nije zaboravio, kao ni u životu, da je on svećenik i umjetnik-skladatelj kršćanske vjere i liturgije. To je bio centar i ideal njegova života. Bezbrojne stranice njegova glazbenog umijeća posvećene su službi kršćanskog liturgijskog kulta. Bogat je katalog liturgijskih skladbi L. Reficea što su ih izdale renomirane svjetske izdavačke kuće: Ricordi, Casimiri, Zanibon, Aais, Pustet, Van Rossum, Fischer, Böhm

Među četrdesetak misa ističe se monumentalna »Missa Jubilei sex vocum« napisana svete godine 1925. i posvećena Piju XI; a najviše se izvađaju: Misa s. Eduardi Regis, M. Gratia plena, M. Choralis, M. in honorem S. Theresiae a Jesu Infante, M. Regina Martyrum. Posljednje mise su dotjeranije i još bolje izrađene: M. in honorem B. Mariae de Mathias, M. in honorem S. Ignatii a Laconi, M. in honorem Assumptionis B. M. Virginis, M. in honorem S. Luciae »da bi donijela — tako glasi posveta na partituri — malo svijetla pomućenim ljudskim pametima«, M. in honorem B. M. Virginis sub titulo Gratiarum. Missa Solemnis posvećena Sv. Piju X. te velika Misa pro Defunctis.

»Opus Jubilare« — četiri velika moteta za Svetu 1950. godinu, posvećeni Piju XII.

Osim misa napisao je i velik broj drugih raznih skladbi liturgijskog značenja: psalmi (veličanstveni Miserere za šest i osam glasova za Jutarnju Velike Svete Sedmice), Magnificat, Benedictus, himni (glasoviti Ave Maris Stella za soliste, zbor i orgulje), Te Deum. Ispod njegova pera izišao je velik broj divnih

moteta od kojih se posebno ističu: Domine salvum fac Pontificem za sedam glasova; Alma Dei parens za šest glasova na riječi Eugenija Pacellija (»riječi — bilješka na partituri — kojima se moću Bogorodici mladomisluk Eugen Pacellii«); Tu es Petrus za šest glasova; O quam metuendus za četiri i osam glasova; Assumpta est Maria in coelum za tri i četiri glasa uz orgulje, skladano prigodom proglašenja dogme Uznesenja. »Opus Jubilare« . . . Induat Te Dominus skladan prigodom njegova oblačenja za franjevačkog trećoredca, kad je uzeo ime »brat Leon« (»frate Leone«). Volio je asiškok siromaška i njegov red. Često je dolazio u Porciunkulu kod Azisa z velikim žarom, pobožnošću i zanosom da se nahrani franjevačkom duhovnošću i misticizmom.

Liturgijske skladbe L. Reficea uvijek su pune tople i jake vitalnosti, što je odraz njegove psine, uvijek živahan, vatren, nagao, razgovorljiv ali ne brbljav. Njegova sjeta je blaga a ne plačljiva, njegova molba je šapat a ne tuga, njegovo ganuće je rijetko ne dugo deklamiranje.

Glazbeni govor kod Reficea logično se razvija i raste othranjen na jasnim principima klasične naobrazbe. Njegove teme, jedre i jasne, razgrađuju skladbu, povezuju epizode osvijetljene snažnom jasnoćom da sve i najmanje motive veoma lako raspoznamo. Refice je volio povezivati tematske kontraste. Osobito sti njegova stila jesu: ukusne apogiture; snažne disonance i jasne alteracije; neobični harmonijski spietovi; iznenađujuće modulacije izbjegavajući karakteristične note tonaliteta; uklapanje dura u relativni mol kao iznenađno rasvijetljavanje; harmonijski slijed koji se penje prema arziškom vrhuncu; neočekivani i ispremetani unisoni; osjećaj završetka mudro izbjegava kad melodijska fraza završava a iznenađna nova harmonija najavljuje novu temu koja nadolazi.

Sve skladbe liturgijskog smjera imaju svoju vlastitu fizionomiju i karakterističnu tematiku s razvijenom linearnom melodijom, bogatom harmonijom, oblikom i vlastitim stilom. O liturgijskoj glazbi L. Reficea kritičar je napisao: »Velika plemenitost stila, savršena tehnika, najviše poštovanje liturgijskih propisa: sve zagrijano daškom tople muzikalnosti bez koje nijedno djelo pa i najsavršeniije s tehničkog gledišta ostaje bez života i uzaludan posao«.

2. — *Duhovna glazba.* — Licinio Refice osim liturgijskih skladbi kao svećenik-glazbenik uspinje se na koncertni podij svojim oratorijima i duhovnim kantatama. Gonjen nutarnjim nemirom i potaknut prvim uspjehom, Diplomski rad »Kananejka« izveden na završnom ispitu, donosi mu nagradu vijeća Akademije i otvara put ostalim djelima duhovne glazbe. Slijede »Udovica iz Naima« i »Marija Magdalena« s prologom i tri dijela. Naklonost i ljubav publike i kritike pribavlja mu na jasan i uvjerljiv način pisana simfonijsko vokalna pjesma »Mučeništvo sv. Janje« na tekst P. Ferrettija, koja je izvedena u rimskoj koncertnoj sali Augusteo 1919. godine. »Tu nam se Refice — kaže A. Vidaković — pokazuje u jednoj potpuno novoj slici Propovijedaonica svećenika-muzičara dobiva nove slušaocce. Njima on progovara novim jezikom. Dosađašnji liturgijski tekst zamjenjuje slobodnim izborom odlomaka iz Svetog Pisma i Djela Mučenika. Pjesnički prepjevani tekstovi pojačavaju vanjski efekat radnje. Novi glazbeni kompleks — orkestar — daje krajnje mogućnosti glazbenog izražaja. Solisti, zbor i orkestar stapaju se u jedno jedino biće, koje nam vjerno tumači i realizira muzičke zamisli auktora. U rukama L. Reficea ono se pretvara u vanredan instrument, koji zvoni, zvuči i pjeva onako, kako mu srce govori. Oratorij je pokazao njegov dramatsko-muzički talenat«. (Sv. Cecilija, 1939. g., sv. 2. str. 33—38)

Veliki uspjeh je postigao osobito »Dantis poetae transitus« (R. Salvadori), prvi put izveden u Raveni 1921. g. na svečanostima šeste stogodišnjice smrti Alighierija. Dosta je bila neka prilika, slika, stih duhovnog sadržaja, da čitavi njegov duh snažnim udarom krila poleti u predjele čistog misticizma i čovječanstvu

izrazi najuzvišeniije naglaske. Dubokom mističnom naravi iako skrivenom od silnog i nabujalog temperamenta, jako je volio i ljubio Umbriju, kojoj je za sedamstogodišnjicu smrti sv. Franje asiškog (1926.) napisao posvetio i dirigitao »Trittico Francescano« na riječi E. Muccia. Skladba prepuna poezije, patosa i lirizma. Slijede »Samaritanka«, prvi put izvedena 1934. u Aachenu, »L'Oracolo« (prema versima Virgila), »Lilium crucis«, nedovršeni »Emmaus«, »Stabat Mater«, »Pomposia« na latinske stihove Pascolija. Svako pojedino od ovih djela pokazuje neprestani glazbeni uspon i napredak. U svim kompozicijama L. Reficea ima mnogo topline i života, bujne i slikovite snage, prostodušne iskrenosti, bogatstvo osjećaja, čežnje, nade i svijetlosti.

3. — *Kazališna glazba.* — Ime L. Reficea ostat će dugo i usko povezano uz njegove dvije opere: »Cecilia« i »Margherita da Cortona«. Znao je autoritetom velikog umjetnika nadvladati jaz koji je stoljećima dijelio hram od kazališta. On — svećenik Kristov — znao je unijeti u kazališni ambijent dah kršćanstva koji oživljava i čisti, kao borbu i pobjedu dobra nad zlom. On je imao živu vjeru u vlastitu umjetnost i ovom umjetnošću služio se da privede i druge vjeri. Smatrao je da neke osobe — Krist i B. Djevica — moraju ostati u odvojenoj zoni, samo u oratorijima. Ostali likovi zanimljivi privlačnošću događaja, osvijetljeni legendarnim krugom na povijesnoj pozadini, zahtijevaju kazališni izražaj. Estetska zamisao pojačana je duhovnim ciljem propovijedati Božje divote i odgajati narod. Ponesen tim idejama prihvatio je legendu o sv. Ceciliji za koju je libreto napisao E. Mucci. Legenda, slična bajki, oblikovana je u dražest sanjarenja. Vanjska radnja se veoma dobro podudara s nutarnjom. Njegova »Cecilia«, opera u tri čina doživjela je prvu izvedbu i prvi triumf u »Teatro Reale dell'Opera« u Rimu 1934. godine. Glavnu ulogu je pjevala nenadmašivo Kl. Muzio. Bi primljena sa zaista burnim i istinitim oduševljenjem i odobravanjem publike i kritike. Tim započe svoj trijumfalni put u sva veća kazališta Italije i svijeta, donoseći svuda dašak nevinosti i kršćanskog djevičanstva. Koliko je izved-daba doživjela »Cecilia«? Mnogo. Možda je jedna od rijetkih modernih lirskih opera koja se može pohvaliti; da se stalno nalazi na repertoaru svjetskih kazališta, osobito naroda žive kršćanske vjere. Često je slušamo i gledamo preko televizije.

Ponesen uspjehom »Cecilije« komponira novu duhovnu operu »Margherita da Cortona« (legenda s pri-logom i tri čina na libreto E. Mucciala). Poslije triumfalnog uspjeha premijere u milanskoj »Scala« siječnja 1938. godine — glavnu ulogu je pjevala A. Oltrabella — prikazivana je u Rimu (1939. i 1954.), u Napulju dvije sezone uzastopce Palermu, Torinu . . . te ostalim kazalištima Evrope i Amerike. Licinio Refice postaje pjevač ljudske boli, moralnog čišćenja i mističnog zanos-a.

Po sv. Augustinu umjetnost je »objava Božja; jest osvijetljenje stvari sa strane Božanstva, koje užije intuiciju umjetnika«, a po sv. Tomi: »Umjetnost iz srca umjetnika« (Ars a corde artificis). Licinio Refice u svojim skladbama vjerno je slijedio utrti trag velike latinske tradicije. Izbjegavao je »novo pod svaku cijenu« a nastojao da njegova glazba »ima dušu« (possedesse un'anima); dušu koja uvijek teži za dahom ljepote i dubokim pozivom ljudske boli. »Umjetnik je nastao — običavao je govoriti — od prostora i svijetla«. U svim njegovim skladbama, i onim sićušnih razmjera, otvaraju se široki vidici.

Mnogostrana i raznolika je bila glazbena produktivnost Licinia Reficea. Sigurno i iskusnom rukom ulazio je u sve tajne umjetnosti. Dušom vjernika zanesena svojom vjerom pisao je stranice koje neće nikada umrijeti — pa i one najneznatnije — jer su bogate unutarnje životne snage, nadahnuća, ljudske topline, lirizma, pobožnosti, savršenih estetskih oblika, uvijek zanimljive i nove.